

Danilo Durutović
Vanja Stamenković
Anita Marković
Maša Čupić
Jovan Čoloveić¹

EKOLOŠKI MIGRANTI: ZAPOSTAVLJEN IZAZOV SAVREMENOG DOBA

APSTRAKT

Dok se navikavamo na realnost u kojoj klimatske promene nisu samo preteći problem koji nas čeka u budućnosti, šta one zapravo predstavljaju i njihove vrlo realne posledice po čovečanstvo nastoje da budu obmotane senzacionalizmom i dezinformacijama plasirajući diskurs koji izaziva strah. Ipak, u ljudskoj je prirodi ovako odgovoriti na još uvek neopipljiv problem. Ovaj rad nastoji da pruži objektivnu perspektivu u pokušaju formiranja jasnije slike o prazninama u terminologiji i zakonima koji trenutno postoje u međunarodnoj sferi u okviru ovog problema, kao i da ponudi razumljiviji pogled na izazove sa kojima se još nismo izborili, ne bi li sa sobom doneli nezacepljive posledice.

Ključne reči: Međunarodno pravo, ekološki migranti, ekološke izbeglice, ljudska prava, klimatske promene

¹ Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, danilodurutovic@outlook.com, stamenkovic.vanja1@gmail.com, anita.ani269@gmail.com, masa2000c@gmail.com, jcoloveic@gmail.com

UVOD

„Poplave nadolaze svake godine, ali ove godine je situacija mnogo gora“, kaže Monoara. „Nema mnogo prilika za dobijanje posla, pogotovu u odnosu na žene iz našeg sela. Moj dom je stravično pogođen ovogodišnjim poplavama i pirinčana polja su nam uništena“.²

Monoara Khatun je 23-godišnja šnajderka iz Kurigram, Bangladeša. Njeno selo je pod uticajem klimatskih promena postalo vrlo sklono poplavama, koje su u velikoj meri uticale na visoku stopu nezaposlenosti, što je dalje uticalo na manjak radne snage sa jedne strane, a sa druge strane i manjak resursa potrebnih za prehranu.³

1.1 Mir, dostojanstvo i jednake šanse na čistoj Zemlji.

Klimatske promene su postale direktna i nezanemarljiva pretnja razvoju čovečanstva. Na nekim mestima su ovakve vrste promena postale toliko primetne, da su navele porodice na napuštanje svog doma. Sele se iz sela u grad, iz grada u drugi grad, pa na kraju čak u drugu državu, u nadi da će im se potraga uspešno završiti, te da će naći kvalitetnije mesto za život.

Od 2008. godine, preko 318 miliona ljudi je raseljeno zbog klimatskih katastrofa.⁴ Ovaj broj ljudi je ekvivalent tome da se jedna osoba iseljava iz svoje zemlje svake sekunde. Samo u 2020. godini 30.7 miliona ljudi je raseljeno usled nepovoljnih životnih uslova, tačnije ekoloških katastrofa, koje su posebno povezane sa klimatskim promenama.⁵ Broj ljudi pogođenih klimatskim promenama mogao bi se udvostručiti do 2050. godine, prema statistikama Međunarodne federacije Crvenog krsta.⁶

Do sada je odgovor na ovaj izazov bio ograničen, a zaštita za one koji su pogođeni ostaje neadekvatno rešena⁷. Nedostatak pravne definicije koja bi opisala ljude koji su prisiljeni da se presele iz ekoloških razloga je od posebne zabrinutosti, jer ih ostavlja u pravnom limbu.⁸

Monoara, je dobila poziv da se preseli u Daku, gde je bila primljena u NARI projekat, koji je organizovan od strane Svetske Banke sa ciljem da se omogući stručno usavršavanje, smeštaj, savetovanje i radna mesta za žene.⁹ Od tada, ona je uspeła da stekne finansijsku nezavisnost, kao i mogućnost da finansijski podrži svoju porodicu koja se i dalje nalazi u Bangladešu¹⁰.

1.2 Ko su migranti?

Agencija UN za migracije (IOM) definiše migranta kao bilo koju osobu koja se kreće ili se preselila preko međunarodne granice ili unutar države van svog uobičajenog mesta boravka, bez obzira na:

1. pravni status te osobe;
2. da li je kretanje dobrovoljno ili nedobrovoljno;
3. koji su uzroci kretanja
4. dužinu boravka.¹¹

Oblici migracije se mogu razlikovati na osnovu različitih faktora, a od opštih kategorija navode se:

1. Privremeni radni migranti
2. Visokokvalifikovani i poslovni migranti: profesionalci, koji se kreću unutar internog tržišta rada transnacionalnih korporacija i međunarodnih organizacija
3. Iregularni (ili nedokumentovani, neovlašćeni) migranti: ljudi koji ulaze u zemlju bez potrebnih dokumenata i dozvola
4. Prisilni migranti: izbeglice, tražioci azila ili ljudi primorani da se presele usled spoljnih faktora, kao što su oružani sukobi ili ekološke katastrofe
5. Članovi porodice: koji se pridružuju svojim bliskim rođacima koji su već migrirali
6. Migranti povratnici: ljudi koji se vraćaju u svoje zemlje porekla nakon perioda u drugoj zemlji.¹²

Kroz istoriju, migracije su se dešavale dobrovoljno ili prisilno, unutar ili preko granica jedne zemlje, u malim ili velikim grupama. Razlozi za selidbu mogu biti razni – religijski, klasni, nacionalni, plemenski, ekonomski.¹³

² Svetska banka: Meet the Human Faces of the Climate Changes, 19. mart 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/19/meet-the-human-faces-of-climate-migration>

³ *Ibid.*

⁴ J. Apap with C. du Perron: „The concept of climate refugee“, Revel Members Research Service PE 698.753 – October 2021

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, 2.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*, h <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/19/meet-the-human-faces-of-climate-migration>

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ United Nations: Migration, <https://www.un.org/en/global-issues/migration>

¹² Council of Europe: Migration, <https://www.coe.int/en/web/compass/migration>

¹³ National Geographic Srbija, Fenomen Migracija kroz vekove, 08. oktobar 2015, <https://nationalgeographic.rs/priroda/vesti-i-zanimljivosti/a18293/fenomen-migracija.html>

Šta ako je glavni motiv iseljenja ekološka promena, usled koje je postalo nemoguće živeti?

1.3 Ekološke izbeglice- problem u definisanju.

Lester Brown, osnivač organizacija kao što su Worldwide Institute i Earth Policy,¹⁴ dao je grupni naziv za lica pogođena ekološkim katastrofama: *enviromental refugee*, tačnije ekološke izbeglice, čija je definicija naišla na brojne kritike. Prema njegovom mišljenju, „Ekološke izbeglice su ljudi primorani da napuste svoj rodni region zbog iznenadnih ili dugotrajnih promena u svom lokalnom okruženju.”¹⁵

Međutim, prva zvanična definicija termina ekoloških izbeglica objavljena u publikaciji pri programu UN za životnu sredinu 1985. godine, čiji je autor Essam El- Hinnawi¹⁶, opisuje pomenuti termin na drugačiji način: „Ekološke izbeglice definišu se kao ljudi koji su prinuđeni/primorani da napuste svoje tradicionalno mesto boravka/prebivališta, privremeno ili trajno usled izraženih promena u životnoj sredini (prirodnih i/ili antropogenih) pri čemu im je ugroženo postojanje i/ ili ozbiljno utiče na njihov kvalitet života“¹⁷. Interesantno je to da autor pod pojam ekoloških izbeglica podvodi i interno raseljena lica i prekogranične migrante, s obzirom na to da su motiv i uzrok isti. Bitno je istaći to da je gore navedena definicija prva koja je u velikoj meri skrenula pažnju mnogih teoretičara na ovu temu, kao i to da su mnoge druge definicije ovog koncepta preuzele bitne elemente upravo ovog opisa.¹⁸

Definicija pojma ekoloških izbeglica, teoretičara Essam El-Hinnawia, naišla je na brojne kritike. Diane Bates, ekološki sociolog, zastupala je mišljenje da je ovakvo definisanje isuviše široko, te da će tako mnoge grupe ljudi moći da budu definisane kao ekološke izbeglice.¹⁹

Ostojčić, pak, navodi da se u ovoj definiciji ne pravi razlika između pojedinih vrsta ekoloških izbeglica, pa se tako ne razgraničavaju oni koji su izbegli usled posledica zemljotresa ili

¹⁴ T. Odendahl, Stanford Social Innovation: A Man of His Time, 2014,

https://ssir.org/books/reviews/entry/a_man_of_his_time

¹⁵ IPL: Lester Brown: Enviromental Refugee, <https://www.ipl.org/essay/Lester-Brown-Environmental-Refugee-PKTJUFMUSFV>

¹⁶ United Nations Digital Library: Environmental Refugees by Essam El-Hinawwi, 1985,

<https://digitallibrary.un.org/record/121267?ln=en>

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Šekarić, F. Stojanović: Ekološke izbeglice – (ne)rešiv problem međunarodne zajednice, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803038S.pdf>

¹⁹ *Ibid.*, 41.

cunamijski i onih koji su postepeno napuštali, ili će napustiti, svoja mesta prebivališta zbog erozije, deforestacije ili povećanja nivoa mora.²⁰

Postojanje raznolikih tipologija i velikog broja različitih definicija ovog pojma stvara problem u formiranju univerzalne definicije pojma ekoloških izbeglica na međunarodnom nivou.

INTERNA RASELJENOST: PROMENA DRUŠTVENIH STRUKTURA

Pojam interno raseljena lica podrazumeva pojedince ili grupe pojedinaca koji su prisiljeni da beže ili napuštaju svoje domove i prebivališta, zbog oružanog sukoba ili kako bi sprečili posledice oružanog sukoba, povredu ljudskih prava, katastrofe bilo prirodne ili prouzrokovane od strane ljudi, situacije opšteg nasilja, a koji nisu prešli međunarodno priznatu državnu granicu.²¹

Ključni problem predstavlja interno raseljavanje lica, usled uticaja različitih ekoloških faktora. Aktuelne primere ovakvih migracija možemo videti u celom svetu, a naročito poslednjih godina, jer njihov broj raste sve više, zajedno sa povećanjem svetskog zagrevanja i sve većim isparavanjem vode.²² To dovodi do veće vlažnosti u vazduhu i znači da će mnoge oblasti doživeti intenzivnije kiše, a na nekim mestima veće snežne padavine. Takođe, dolazi do povećavanja rizika od suše u kopnenim oblastima tokom vrelih leta.²³ Istraživački podaci za Francusku iz 2003. godine, su pokazali da toplotni talasi, kao vremenske nepogode, sa ekstremnim temperaturama vazduha mogu da ubiju preko 15.000 ljudi.²⁴ Istraživački podaci za Novi Sad, takođe pokazuju da je prosečan broj umrlih veći tokom toplotnih talasa, nego u danima sa nižim temperaturama vazduha. Globalno otopljanje, zajedno sa lokalnim zagrevanjem gradova dovodi do većeg pritiska na zdravlje ljudi i kvalitet njihovog života.^{[25}

²⁰ *Ibid.*

²¹ Komesarijat za izbeglice i migracije Republika Srbija, Interno raseljena lica, dostupno na: <https://kirs.gov.rs/cir/interno-raseljena-lica/interno-raseljena-lica>

²² Šta su klimatske promene? Stvarno jednostavan vodič, 23. Januar 2020. BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51193880>

²³ *Ibid*

²⁴ National Geographic Serbia, Klimatske promene i urbanizam: Kako da planiramo naselja u vreloj budućnosti? Autor Dr. Dragana Milošević, dostupno na: <https://nationalgeographic.rs/ekologija/a27797/Klimatske-promene-i-urbanizam.html>

²⁵ National Geographic Serbia, Klimatske promene i urbanizam: Kako da planiramo naselja u vreloj budućnosti? Autor Dr. Dragana Milošević, dostupno na: <https://nationalgeographic.rs/ekologija/a27797/Klimatske-promene-i-urbanizam.html>

Ekonomski siromašnije države susreću se sa mnogo većim problemima, jer zavise od ekonomske pomoći evropskih i svetskih organizacija i donacija, zbog čega bi mogle najviše da ispaštaju i budu najugroženije. Takođe, predviđa se izumiranje biljaka i mnogih životinjskih vrsta, jer se staništa toliko brzo menjaju da ove vrste ne mogu u tako kratkom vremenskom periodu da se prilagode tim promenama. Pri tome, SZO (Svetska zdravstvena organizacija) upozorava da bi zdravlje miliona ljudi moglo biti ugroženo učestalošću bolesti koje se prenose neuhranjenošću i bolestima koje se prenose preko vode, malarijom, itd.²⁶

Tokom 2020. godine, zabeleženo je mnoštvo slučajeva raseljavanja koji su podstaknuti klimatskim promenama i katastrofama koje su uzrokovane vremenom, uključujući Filipine, Kinu, Sjedinjene Američke države, Haiti i Bangladeš.²⁷ U Evropi, najviše ljudi raseljeno zbog katastrofe je zabeleženo u Hrvatskoj i Grčkoj.

Zanimljiv primer ekoloških migracija, pre svega interno raseljenih lica, možemo videti u Bangladešu. Još tokom 1951. godine nastao je spor oko vode u basenu reke Ganga, između Indije i Bangladeša. Sa izgradnjom brane Farak, Indija je preusmerila deo vode reke Ganga na svoju teritoriju (1.133 m³ /s) i time je rešila dugogodišnji problem vezan za poboljšanje rečnog saobraćaja i onemogućila prodor slane vode za vreme sušnog perioda (januar–jun) na svoju teritoriju i ispiranja luke u Kalkuti od nanosa mulja.²⁸ S druge strane Pakistan se tome oštro suprotstavljao (Bangladeš je tada bio u sastavu Pakistana do sticanja nezavisnosti 1971. godine), jer nije imao dovoljno vode da zadovolji rastuće potrebe za vodom na svojoj teritoriji, prvenstveno za poljoprivrednu proizvodnju.²⁹ Najgora situacija bila bi kada bi zakasnila sezona monsuna, jer je Indija onda pored redovnog i normalnog uzimanja vode, uzimala dodatne količine vode iz reke, jer je vladala ogromna suša koja je pravila velike prepreke navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta.³⁰ Zbog toga je dolazilo do ugrožavanja pre svega ekonomskih interesa, kako ističe Pakistan, a posle njega i Bangladeš, usled čega je došlo do trpljenja velikih posledica. Indija je, s druge strane, smatrala nacionalnim pitanjem problem oko vode reke

²⁶ Šta su klimatske promene? Stvarno jednostavan vodič, 23. Januar 2020. BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51193880>

²⁷ *Ibid*

²⁸ KLIMATSKE PROMENE I NACIONALNA BEZBEDNOST, Gavriilo D. Ostojić, Generalštab Vojske Srbije, VZ „Moma Stanojlović“, 13. str. ; dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2016/0042-842616070450.pdf>

²⁹ *Ibid*, 13

³⁰ *Ibid*, 13

Ganga i svako mešanje sa strane je shvatala kao potkopavanje svojih nacionalnih interesa, odnosno napadom na svoju nacionalnu bezbednost.³¹

Tokom višegodišnje krize potpisano je više bilateralnih sporazuma o podeli vode reke Ganga, a usled klimatskih promena dolazi do smanjenja protoka vode, naročito posle 1996. godine, a što se tiče problema podele vode, on nije rešen ni do današnjih dana.³² Kao posledica ovakvog stanja i umanjenja priliva vode, Bangladeš ima velike ekološke i društveno-ekonomske gubitke, koji imaju negativan uticaj na ribolov, zdravstvo, šumarstvo, poljoprivredu i industriju, usled čega dolazi do stvaranja sve većeg broja ekoloških izbeglica, koje odlaze u pogranični region I time stvaraju sve veću napetost.³³ Veliki broj ljudi proteranih iz domovine završava u pretrpanim privremenim kampovima, koji ne ispunjavaju osnovne uslove za život i koji se otvaraju najčešće u pograničnim zonama, od čega se najveći broj na svetu nalazi u Koks Bazaru, u Bangladešu, gde sada živi pola miliona izbeglica naroda Rohindža koji su pobjegli od nasilja u susednom Mjanmaru. Sa smanjenjem priliva vode, prema navodima Bangladeša, dolazi do ugrožavanja nacionalne bezbednosti te zemlje.³⁴

2.1 Nusefekti nedostatka kontrole

U bliskoj budućnosti će doći do smanjenja vode u reci čak za 10% i više, zbog uticaja klimatskih promena, kao i do različitih elementarnih nepogoda i pojava ekstremnih suša, prema tome stanje u ovoj državi će vremenom biti mnogo gore i teže. I u Africi je slično stanje, jer reka Nil, najpoznatija i najduža reka, dužine preko 6.000 km, koja protiče kroz 11 država, iziskuje život i rad u svom basenu za preko 400 miliona stanovnika.

Sasvim je logično da će suše danas prevashodno pogoditi regione koji su gusto naseljeni, pre svega u umerenim i tropskim oblastima, pri čemu će najveće posledice osetiti nerazvijene i siromašne države, jer njihova ekonomija u najvećem delu zavisi od veoma slabe poljoprivredne proizvodnje i u kojima su demokratija i ceo državni sistem veoma nestabilni usled velikih plemenskih, religioznih i nacionalnih suprotnosti i netrpeljivosti.

³¹ *Ibid*, 14

³² *Ibid*, 14

³³ *Ibid*, 14

³⁴ KLIMATSKE PROMENE I NACIONALNA BEZBEDNOST, Gavriilo D. Ostojić, Generalštab Vojske Srbije, VZ „Moma Stanojlović“, 15. str. ; dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2016/0042-842616070450.pdf>

MALDIVI: DRŽAVA KOJA NESTAJE

Više od 250 godina života na vodi oblikovali su život i kulturu stanovnika Maldiva, države sastavljene od 1196 nisko-stojećih ostrva na samo 2,4m nadmorske visine.³⁵ Poznati kao raj za turiste, Maldivi mogu vrlo brzo postati prva država na svetu koja će nestati usled porasta nivoa mora. Ozbiljnost situacije opisao je i predsednik Maldiva, Ibrahim Mohamed Solih: “Razlika između 1.5°C i 2°C je smrtna kazna za Maldive”³⁶.

Suočeni sa pesimističnom perspektivom svoje budućnosti, stanovništvo ovih ostrva je, prema podacima međunarodnih organizacija, tražeći svaku priliku da odu pre nego ih voda proguta, prvo na svetu po stopi učlanjenja (per capita) u međunarodne ekstremističke i terorističke organizacije³⁷.

3.1 Mogućnost adaptacije - pravna perspektiva

Neupitno je da porast nivoa i nestanak kopnene teritorije sa sobom povlače i pomeranje polazne linije koja određuje površinu teritorijalnog mora, garantovanu Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravu mora (UNCLOS)³⁸. Iako se u njoj nigde izričito ne adresiraju klimatske promene, njen značaj u određivanju nadležnosti i sredstava za zaštitu okeana je neupitan.³⁹ Konvencija obavezuje države potpisnice članom 192: “Države su u obavezi da preduzmu mere zaštite i očuvanja mora”. Dalje elaborirajući te mere: prevencija, smanjenje i kontrola zagađenja (član 194(1)), klasifikacija uzroka zagađenja (član 194(3)) kao i posebna zaštita ekosistema od vitalnog značaja - koralnih grebena (član 194(5))⁴⁰.

Na međunarodnoj sceni očigledno je kohezivno delovanje ostrvskih država u naporima da pridobiju podršku za problem koji ih sve zajedno pogađa.⁴¹ Jedan od primera je Konferencija Malih Država o porastu nivoa mora 1989. na kojoj su uloženi zajednički naponi kako bi se

³⁵ Tristan McConnell, *The Maldives is being swallowed by the sea. Can it adapt?*, January 20, 2022 <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/the-maldives-is-being-swallowed-by-the-sea-can-it-adapt>

³⁶ Japan Times: *'Death sentence': Low-lying nations implore faster action on climate at U.N.* <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/09/24/world/climate-change-un-assembly/>

³⁷ Arnall, A., & Kothari, U. (2015). Challenging climate change and migration discourse: Different understandings of timescale and temporality in the Maldives. *Global Environmental Change*, 31, 199-20

³⁸ Sunil Kumar Agarwal & Kamlesh K. Agnihotri (2022) *UNCLOS and climate-induced maritime challenges: Strategic implications for the Indian Ocean Region*, *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 18:1, 55-71

³⁹ Beurier (J.-P.), Kiss A.: *Droit international de l'environnement*, Paris, éd. Pédone, coll. *Etudes internationales*, 2010, p- 265

⁴⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

⁴¹ Anne Therese Gallagher, *Climate justice: small island states push back*, 11/11/2021

uspostavio zajednički okvir delovanja protiv poteškoća prouzrokovanim klimatskim promenama.⁴² Maldivi su takođe formirali fond uz podršku EU i Svetske banke namenjen sakupljanju resursa koji bi omogućili kupovinu zemljišta u nepoplavljenim zemljama kako bi mogli da presele svoje stanovništvo.⁴³ Politika olakšane migracije nije jedina koju sprovode nadležni organi ostrva.⁴⁴ Fond takođe obuhvata i novac za projekat konstrukcije veštačkog ostrva na koje bi se stanovnici preselili usled potopa.⁴⁵ Mogućnost izgradnje veštačkih ostrva obuhvaćena je članom 60 Konvencije o pravu mora.

THEORIA SINE PRAXI, SICUT ROTA SINE AXI

Medijski je senzacionalizovan problem ostrvskih država, te se upotrebom izraza “davljenje” i “potop” obrazuje paničan diskurs uz fotografije koje pogrešno navode na sezonske poplave. Raseljenost prouzrokovana klimatskim promenama je u javnom mnjenju jako zastupljena tema, delom zbog toga što pruža humanističku perspektivu nečemu što je velikim delom običnom stanovništvu neopipljivo i što pruža potporu naporima da se problem reši. Akademski je iz sličnih razloga privlačna tema prisiljene migracije ali sa ključnim nedostatkom – u međunarodnom pravu i dalje ne postoji ni jedan mehanizam zaštite za potencijalne ekološke migrante koji bi im omogućio sticanje bilo kakvih prava kao ni materijalne ili finansijske pomoći. Zbog toga sva idejna rešenja zastupanu popunjavanje te praznine – nastoji se uspostavljanju spone sa postojećim pojmom navedenim u Konvenciji Ujedinjenih Nacija o statusu izbeglica od 1951. godine kako bi im se omogućila pravna zaštita koja je u njoj garantovana. Međutim, ovakav pristup previše pojednostavljuje klimatske faktore kao uzrok migracije zbog čega se dobijaju neadekvatna rešenja. Da bi se našlo adekvatno rešenje nužno je definisati obim problema na osnovu 3 stavke:

⁴² Small States Conference on Sea Level Rise, 14-18 November 1989, Male, the Maldives

<http://www.islandvulnerability.org/slr1989.html>

⁴³ Norman Miller, *A new island of hope rising in the Indian Ocean*, 11.9.2020.

<https://www.bbc.com/travel/article/20200909-a-new-island-of-hope-rising-from-the-indian-ocean>

⁴⁴ Kelman, I., Orłowska, J., Upadhyay, H. *et al.* Does climate change influence people’s migration decisions in Maldives?. *Climatic Change* 153, 285–299 (2019).

⁴⁵ *Maldives - Climate Change Trust Fund : resettlement plan : Maldives - Climate Change Trust Fund : social assessment and management framework (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/964101468338367790/Maldives-Climate-Change-Trust-Fund-social-assessment-and-management-framework>

1. Migracija će biti primarno interna a ne transnacionalna⁴⁶ – empirijski je ustanovljeno da se migracija stanovništva kreće na sto manjoj udaljenosti od originarnog mesta prebivališta
2. Raseljavanje stanovništva se dešava postepeno a ne odjednom i nije uvek trajno – na primeru uragana Katrina u Americi konstatovano je da je selidba trajnija kod siromašnijeg i marginalizovanog sloja stanovništva, dok se ostala interno raseljena domaćinstva uglavnom vraćaju nazad nakon otklanjana opasnosti ako su u mogućnosti⁴⁷
3. Klimatske promene nisu primarni razlog migracije naroda ali jesu supsidijarni efekat čiji je uticaj sve veći – potraga za zaposlenjem i boljim uslovima života ostaje glavni razlog ali perspektiva gubitka plodne zemlje, prebivališta i nacionalne teritorije baca senku na već dosta mračne prospekte, naročito u ostrvskim područjima⁴⁸

4.1 Moguća rešenja

Sujatha Byravan i Sudhir C. Rajan predlažu novu međunarodnu konvenciju koja bi jemčila specijalni migrantski status za klimatske azilante i migrante. Zaštita u ovom predlogu ograničena je na “stanovništvo malih ostrva i priobalnih područja čije je okruženje devastirano klimatskim promenama”. Po ovoj konvenciji, stanovništvu u područjima za koja postoji visoka verovatnoća da će postati nenastanjiva bila bi pružena sistemska mogućnost za legalnu migraciju u broju proporcionalnom emisijama zagađena zemalja domaćina (npr. Indija i Kina)⁴⁹. Mana ovog predloga jeste upitno određivanje uslova za sticanje ovakvog oblika pravne zaštite kao i problem koordinacije između ugroženog stanovništva i država domaćina gde je postojanje volje za takvim poduhvatom u međunarodnom diskursu upitno.⁵⁰

⁴⁶ Cf. Lisa Friedman, *How Will Climate Refugees Impact National Security?*, SCIENTIFIC AMERICAN (Mar.23, 2009), <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=climagerefugees-national-security>

⁴⁷ SHEILA C. MCANANEY, *NEW YORK UNIVERSITY LAW REVIEW*, Vol. 87:1172, 1180

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Sujatha Byravan & Sudhir Chella Rajan, “*Providing New Homes for Climate Change Exiles*”, 6 CLIMATE POL’Y 247, 249 (2006)

⁵⁰ Sujatha Byravan & Sudhir Chella Rajan, “*The Ethical Implications of Sea-Level Rise Due to Climate Change*”, 24 ETHICS & INT’L AFF. 239, 242 (2010).

Alternativni pristup popunjavanja pravne praznine je predlog Džesike Kuper (Jessica Cooper) da se raseljenom stanovništvu omogući sticanje izbegličkog statusa po postojećoj Konvenciji iz 1951. Ona svojim tumačenjem siri pojam “izbeglice” tako da uslovi za sticanje statusa obuhvate i klimatske promene - nadogradnjom na postojeće. Po ovom predlogu, lica koja su prisilno raseljena zbog ekološke degradacije podvela bi se pod zaštitu postojeće međunarodne organizacije - Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice.⁵¹ Ovaj pristup nažalost potpuno ignoriše aspekt brisanja zasebnog kulturološkog identiteta čitave jedne nacije koji je moralno neprihvatljiv i zbog čega nije zaživeo u praksi.

David Hodgkinson se zalaze za stvaranje nove međunarodne organizacije kao tela za koordinaciju bilateralnih i multilateralnih ugovora polazeći od premise da se pojam “klimatskih izbeglica” izjednači sa tradicionalnim pojmom “izbeglice” - Organizacija Za Prinudnu Raseljenost Usled Klimatskih Promena (CCDO- Climate Change Displacement Organization). Problem je izjednačavanje ovih pojmova zbog različito propisanih uslova za sticanje ovakvog statusa.⁵²

Na osnovu ovih predloga, možemo konstatovati da je najveći izazov podvesti ekološke izbeglice i migrante pod kišobran postojeće terminologije s obzirom na to da poseduju ključne elemente oba termina u pogledu ispunjenja uslova za sticanje tog statusa (vis maior, raznovrsnost motiva za iseljenje, prinuda kao konstitutivni element) ali u još uvek nedovoljno definisanom i nepropisnom kontekstu. Sa druge strane, upitna je politička izvodljivost nastojanja da se formira potpuno nov termin koji bi služio ovom problemu. Realno rešenje bi dakle bilo verovatno negde između - podvođenje ovih novih termina pod postojeći međunarodnopravni sistem uz adekvatno prilagođavanje mehanizma zaštite (uvođenje progona izazvanog ekološkim faktorima) adaptacijom člana 1A Konvencije o statusu izbeglica iz 1951.

4.2 Korak napred: Novi precedent (Billy et al v Australia)

U 2019. godini, osam domorodaca Ostrva Toreskog Moreuza (sever Australije, deo teritorije Australijskog kontinenta na granici sa Papuom Novom Gvinejom) i njihovih šestoro dece pokrenuli su postupak protiv Australije, tvrdeći da su im povređena prava garantovana

⁵¹ Cooper, *supra* note 25, str. 486. “The Convention Relating to the Status of Refugees entered into force on April 22, 1954. Convention Relating to the Status of Refugees”, Jul 28, 1951

⁵² David Hodgkinson & Lucy Young, ‘*In the Face of Looming Catastrophe*’: *A Convention for Climate Change Displaced Persons*, CCDPCONVENTION.COM, 11 (Jan. 20, 2012)

Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima⁵³ u članu 2 (obaveza država potpisnica da garantuju Paktom propisana prava i da stanovništvu omoguće pravni lek u slučaju povrede istih) ponaosob i u vezi sa članovima 6 (pravo na život), 17 (pravo na privatni, porodični život i čast) i 27 (pravo manjine na svoj posebni kulturni život) kao i povredu članova 6, 17 i 27 ponaosob. Takođe su tvrdili povredu člana 24 (pravo deteta na zaštitu države koju zahteva maloletnički status) ponaosob i u vezi sa članovima 6, 17 i 27.⁵⁴

U žalbi, oštećeni su svom iskazu ukazali na konkretne primere povreda:

- Oštećenja na svojim domovima usled poplava i erozije
- Uništenje vitalnih ekosistema (koralnih grebena) zbog zagađena
- Kontaminaciju plantaža kokosa i badema slanom vodom
- Devastaciju religijskih objekata kao i groblja prouzrokovanom porastom nivoa mora

Komitet za ljudska prava Ujedinjenih Nacija utvrdio je povredu članova 27 i 17 MPGPP u Ženevi kraj septembra 2022. godine, obrazloživši svoju odluku da su povrede prava nastale zbog ekološke devastacije prouzrokovane klimatskim promenama koje država Australija nije adekvatno sanirala uprkos projektima namenjenim sprečavanju poplava na ostrvu, pri čemu je povredila svoju međunarodnu obavezu kao potpisnica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima - Komitet smatra da se oštećeni i dalje mogu adaptirati promenama uz pomoć države zbog čega se isključuje opasnost po život kao i potreba za prisiljenom relokacijom stanovništva čime isključuju povrede članova 6 i 24⁵⁵ i naložili Australiji da uloži napore kako bi se zaštitila ostrva i njihovo stanovništvo, koji su u opasnosti zbog prevelikog busenja morskog dna u potrazi za naftom i prirodnim gasom, koje sprovodi ova država⁵⁶.

Međutim u odluci su takođe sadržana izdvojena mišljenja brojnih članova Komiteta, svaki od kojih zauzima čvršći stav prema Australiji – konkretno prema članu 6 i izostavljanju mitigacije kao odgovora na štetu prouzrokovanu klimatskim promenama. Naime, opasnost po život koju predstavljaju poplave na Ostrvima Toreskog Moreuza su “realan i predvidiv rizik”⁵⁷ prema

⁵³ CCPR/C/135/D/3624/2019 *Daniel Billy and others v Australia (Torres Strait Islanders Petition)* Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BlntCovCivilPoliticalRights.pdf>

⁵⁴ CCPR/C/135/D/3624/2019 *Daniel Billy and others v Australia (Torres Strait Islanders Petition)*

⁵⁵ Human Rights Committee, *Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 3624/2019*

⁵⁶ UNHCR, Press Release “ *Australia violated Torres Strait Islanders’ rights to enjoy culture and family life, UN Committee finds*” 30. Septembar 2022. : <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/australia-violated-torres-strait-islanders-rights-enjoy-culture-and-family>

⁵⁷ Joint opinion by Committee Members Arif Bulkan, Marcia V. J. Kran and Vasilka Sancin (partially dissenting), CCPR/C/135/D/3624/2019 *Advance unedited version*, Annex III

kojem se država neadekvatno odnosi. Najdetalnija izjava na ovom polju je od strane člana Komiteta, Gentian Zyberi-a koji je rekao:

“Jasno ograničenje prava međunarodne odgovornosti u slučajevima klimatskih promena su poteškoće uključene u određivanje njene sadržine. Ako su akumulacija CO₂ i emisija drugih štetnih gasova razlog globalnog zagrevanja i klimatskih promena koje ono prouzrokuje, to je individualna odgovornost države srazmerna riziku i kapacitetu da mu odgovori. Visi standard savesnosti se primenjuje na one države sa značajnim brojem štetnih emisija ili per capita (bilo prošlih ili sadašnjih), zbog terete koji predstavljaju na globalnom nivou, kao i na države sa kapacitetom da preduzmu ambicioznu mitigaciju. Ovaj visoki standard primenjuje se i na stranku u ovom slučaju.”⁵⁸

Iako saglasan sa Odlukom, on jasno kritikuje zamenu teze mitigacije – adaptacijom, koja će u nekom trenutku u budućnosti postati nemoguća. Ovaj značajan propust može se pripisati i nedostacima samog Komiteta kao svojevrsnog kvazi-tribunala čije odluke, iako obavezujuće za države potpisnice, su slabo implementirane u praksi. Pozitivni efekti su, međutim, nezanemarljivi - ova odluka uspostavlja novi status-quo i predstavlja prvi precedent međunarodnog mehanizma zaštite ljudskih prava od klimatskih promena.

Sličan ishod usledio je i na COP27 samitu 21. novembra 2022. sa paktom o pružanju pomoći zemljama i stanovništvu najviše pogođenim ekološkim devastacijama, kao i o osnivanju zajedničkog fonda koji bi koristio kao pomoć ekološkim izbeglicama.⁵⁹

IN FINE DIEI

Na osnovnu pravnik praznina predstavljenih u ovom radu evidentno je da je dosadašnja pravnička praksa, politički hendikepirana, nedorasla zadatku da ih popuni. Svakako, nezahvalno je zanemariti doskorašnje napretke na ovom polju. Ovakvi poduhvati ulivaju nadu da će međunarodnopravni apparatus u narednom periodu biti dovoljno ažuriran kako bi adekvatno odgovorio na postojeće ali i nadolazeće probleme koji očekuju međunarodnu zajednicu. Ipak, problemi koji su zatekli čovečanstvo, neki od kojih su opisani u ovom radu, nisu iznenadni već rezultat dugogodišnjeg ignorisanja zbog čega ne treba uživati preteran

⁵⁸ Sarah Joseph, *Climate Change and the Torres Strait Islands: Australia in the International Spotlight*, Sep 27, 2022

⁵⁹ Helsinki Times: "This outcome moves us forward": COP27 climate summit closes with pact to aid vulnerable nations <https://www.helsinkitimes.fi/world-int/22535-this-outcome-moves-us-forward-cop27-climate-summit-closes-with-pact-to-aid-vulnerable-nations.html>

komfor u ovako malim koracima i imajući u vidu sporo funkcionisanje birokratije, nedostatak volje za zajedničkim delovanjem na nivou međunarodne zajednice kao i činjenicu da nam vreme ističe, kosmopolitska dužnost nam nalaže da nastavimo da pozivamo na ažurnost.

ENVIRONMENTAL MIGRANTS: A NEGLECTED CHALLENGE OF THE MODERN DAY

As we settle into a new reality where climate change is not just a looming danger on the horizon, what it represents and its very real effect on countless lives in human society tends to be wrapped in a veil of sensationalism, fearmongering, and misinformation. Yet it is human nature to respond in this way to a problem still very much unknown. This paper aims to strip off the bias in an attempt to offer a more comprehensive view of gaps in terminology and laws existing in the international sphere in regard to this issue as well as to offer a clearer view of problems facing our population which we have yet to solve, lest they bring upon unmitigable consequences.

Keywords: International law, environmental migrants, climate refugees, human rights, climate change

LITERATURA

1. Anne Therese Gallagher, *Climate justice: small island states push back*, 11/11/2021
2. Arnall, A., & Kothari, U. (2015). Challenging climate change and migration discourse: Different understandings of timescale and temporality in the Maldives. *Global Environmental Change*, 31, 199-20
3. Beurier (J.-P.), Kiss A.: *Droit international de l'environnement*, Paris, éd. Pédone, coll. *Etudes internationales*, 2010, p- 265
4. Cooper, *supra* note 25, str. 486. "The Convention Relating to the Status of Refugees entered into force on April 22, 1954. Convention Relating to the Status of Refugees", Jul 28, 1951

5. David Hodgkinson & Lucy Young, *'In the Face of Looming Catastrophe': A Convention for Climate Change Displaced Persons*, , 11 (Jan. 20, 2012)
6. J. Apap with C. du Perron: „The concept of climate refugee“, Revel Members Research Service PE 698.753 – October 2021
7. Kelman, I., Orlowska, J., Upadhyay, H. *et al.* Does climate change influence people's migration decisions in Maldives?. *Climatic Change* 153, 285–299 (2019).
8. Sarah Joseph, *Climate Change and the Torres Strait Islands: Australia in the International Spotlight*, Sep 27, 2022
9. Sunil Kumar Agarwal & Kamlesh K. Agnihotri (2022) *UNCLOS and climate-induced maritime challenges: Strategic implications for the Indian Ocean Region*, *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 18:1, 55-71
10. Sujatha Byravan & Sudhir Chella Rajan, “*Providing New Homes for Climate Change Exiles*”, 6 CLIMATE POL'Y 247, 249 (2006)
11. Sujatha Byravan & Sudhir Chella Rajan, “*The Ethical Implications of Sea-Level Rise Due to Climate Change*”, 24 ETHICS & INT'L AFF. 239, 242 (2010).
12. CCPR/C/135/D/3624/2019 *Daniel Billy and others v Australia (Torres Strait Islanders Petition)*
13. Human Rights Committee, *Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 3624/2019*
14. Joint opinion by Committee Members Arif Bulkan, Marcia V. J. Kran and Vasilka Sancin (partially dissenting), *CCPR/C/135/D/3624/2019 Advance unedited version*, AnnexIII
Cf. Lisa Friedman, How Will Climate Refugees Impact National Security?, SCIENTIFIC AMERICAN (Mar.23, 2009), <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=climagerefugees-national-security>
15. Council of Europe: Migration, <https://www.coe.int/en/web/compass/migration>
16. IPL: Lester Brown: Environmental Refugee, <https://www.ipl.org/essay/Lester-Brown-Environmental-Refugee-PKTJUJFMU5FV>
17. Helsinki Times: "This outcome moves us forward": COP27 climate summit closes with pact to aid vulnerable nations <https://www.helsinkitimes.fi/world-int/22535-this-outcome-moves-us-forward-cop27-climate-summit-closes-with-pact-to-aid-vulnerable-nations.html>
18. Japan Times: 'Death sentence': Low-lying nations implore faster action on climate at U.N. <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/09/24/world/climate-change-un-assembly/>
19. Klimatske promene i nacionalna bezbednost, Gavrilko D. Ostojić, Generalštab Vojske Srbije, VZ „Moma Stanojlović“; dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2016/0042-84261607045O.pdf>

20. Klimatske promene: Pet stvari koje smo saznali iz izveštaja naučnika UN, 10 avgust 2021, BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58158722>
21. Komesarijat za izbeglice i migracije Republika Srbija, Interno raseljena lica, dostupno na: <https://kirs.gov.rs/cir/interno-raseljena-lica/interno-raseljena-lica>
22. National Geographic Serbia, Klimatske promene i urbanizam: Kako da planiramo naselja u vreloj budućnosti? Autor Dr. Dragana Milošević, dostupno na: <https://nationalgeographic.rs/ekologija/a27797/Klimatske-promene-i-urbanizam.html>
23. National Geographic Srbija, Fenomen Migracija kroz vekove, 08. oktobar 2015, <https://nationalgeographic.rs/priroda/vesti-i-zanimljivosti/a18293/fenomen-migracija.html>
24. Norman Miller, *A new island of hope rising in the Indian Ocean*, 11.9.2020. <https://www.bbc.com/travel/article/20200909-a-new-island-of-hope-rising-from-the-indian-ocean>
25. *Maldives - Climate Change Trust Fund : resettlement plan : Maldives - Climate Change Trust Fund : social assessment and management framework (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <https://documents.worldbank.org/curated/en/964101468338367790/Maldives-Climate-Change-Trust-Fund-social-assessment-and-management-framework>
26. Šta su klimatske promene? Stvarno jednostavan vodič, 23. Januar 2020. BBC na srpskom, dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51193880>
27. Svetska banka: Meet the Human Faces of the Climate Changes, 19. mart 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/19/meet-the-human-faces-of-climate-migration>
28. Small States Conference on Sea Level Rise, 14-18 November 1989, Male, the Maldives <http://www.islandvulnerability.org/slr1989.html>
29. T. Odendahl, Stanford Social Innovation: A Man of His Time, 2014, <https://ssir.org/books/reviews/entry/a-man-of-his-time>
- Tristan McConnell, *The Maldives is being swallowed by the sea. Can it adapt?*, 20.01. 2022 <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/the-maldives-is-being-swallowed-by-the-sea-can-it-adapt>
30. UNHCR, Press Release “ *Australia violated Torres Strait Islanders’ rights to enjoy culture and family life, UN Committee finds*” 30. Septembar 2022. : <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/australia-violated-torres-strait-islanders-rights-enjoy-culture-and-family>
31. United Nations: Migration, <https://www.un.org/en/global-issues/migration>
- United Nations Digital Library: Environmental Refugees by Essam El-Hinawwi, 198, <https://digitallibrary.un.org/record/121267?ln=en>
32. Šekarić, F. Stojanović: Ekološke izbeglice – (ne)rešiv problem međunarodne zajednice, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803038S.pdf>
33. Šta su klimatske promene? Stvarno jednostavan vodič, 23. Januar 2020. BBC na srpskom, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51193880>